

ŠILUTĖ. GAIDELIAI

Preliminarus kraštotyrinės monografijos temų planas

GAMTA

Apylinkių gamtinės ypatybės (geologinė sandara, dirvožemiai, augalija, gyvūnija, miškai, vandenys)

Šyšos upė Šilutės ir Gaidelių valsčiuose

Gamtos pokyčiai amžių bėgyje

Aplinkosaugos problemos – praeitis ir dabartis

PROISTORĖ IR ISTORIJA

Senovės žmonių gyvenimo pėdsakai Šilutės ir Gaidelių apylinkėse

Šilutės ištakos – pirmosios žinios apie Šilokarčemą, Verdainę, Žibus, Cintjoniškius

Šilutės ir Gaidelių apylinkės iki 1525 m.

Šilutės ir Gaidelių apylinkės Prūsijos kunigaikštystėje (1525 – 1700 m.)

Šilutės ir Gaidelių apylinkės kovų su švedais metu

Šilutės ir Gaidelių apylinkės XVIII a.

Šilutės ir Gaidelių apylinkės Septynerių metų karo ir Rusijos okupacijos metais

Šilutės ir Gaidelių apylinkės napoleonmečiu (1806 – 1812 m.)

Šilutės ir Gaidelių apylinkės 1813 – 1914 m.

Šilutės ir Gaidelių apylinkės Pirmojo pasaulinio karo metais

Šilutės ir Gaidelių apylinkės 1920 – 1922 m. (prancūzmetis)

Šilutės ir Gaidelių apylinkės LR valdymo metais (1923- 1939 m. pr.)

Šilutės ir Gaidelių apylinkės 1939 m. kovo įvykių metu

Šilutės ir Gaidelių apylinkės valdant naciams

Šilutės ir Gaidelių apylinkės 1944 m. rudenį

ADMINISTRACINĖ ISTORIJA

Šilutės ir Gaidelių apylinkių administracinės priklausomybės raida

Šilutės ir Gaidelių valsčių susikūrimas ir vėlesni pokyčiai

Šilutės (Šilokarčemos) savivaldos susikūrimas ir vėlesnė raida

Šilutė (Šilokarčema) kaip apskrities centras

Šilutė kaip rajono centras (šiandieniniai administraciniai vienetai (seniūnijos ir kt.))

1945 – 1987 M. ĮVYKIAI IR PROCESAI

Sovietinio okupacinio režimo įsigalėjimas

Represijos ir pasipriešinimas

Macikų konclageris (V. Dienaitė)

Senujų gyventojų likimai

Pokariniai naujakuriai ir kolonistai iš Rytų

Sovietinės prievolės

Kaimų pertvarkymas ir prievartinė kolektyvizacija

Kariniai daliniai

Sovietinio režimo institucijos ir jų vadovai

Šilutės raida (pramonės įmonių, įstaigų ir kt. kūrimas, miesto ūkio raida)

NUO 1988 M. IKI ŠIANDIENOS

Atgimimas ir Sąjūdis Šilutėje
Šilutė nuo 1990 m.
Gaidelių apylinkės nuo 1990 m.
Ekonominė padėtis ir problemos
Pasiekimai ir praradimai

URBANISTIKA IR ARCHITEKTŪRA

Apylinkių urbanistinis potencialas (M. Purvinas)
Šilutės ir Gaidelių apylinkių paveldo globos raida (M. Purvinas, M. Purvinienė)
Šilutės ev. liuteronų bažnyčios ir klebonijos komplekso architektūra (M. Rupeikienė)
Šilutės katalikų bažnyčios ir parapijos pastatų architektūra (M. Rupeikienė)
Šilutės architektūrinė raida (M. Purvinas, M. Purvinienė)
Apylinkių kaimų tradicinės sodybos ir pastatai (M. Purvinas)
Sovietmečio architektūros bruožai (M. Purvinas, M. Purvinienė)
Šilutės architektūros pokyčiai po 1990 m. (M. Purvinas)
Šilutės kapinės ir antkapiniai paminklai (M. Purvinas, M. Purvinienė)
Kaimų kapinės (M. Purvinas, M. Purvinienė)
Šilutės architektai (E. Vidrinskas)

ŪKINĖ ISTORIJA

Pirmosios karčemos
Šilokarčemos prekyvietė
Senieji amatai ir verslai
Pramonės raida
Dujų fabrikas ir dujų tiekimas
Lentpjūvės
Malūnai
Kalvės ir šaltkalvių dirbtuvės
Plytinės
Pieninės ir sūrinės
Prekyba
Aptarnavimo įstaigos (restoranai, užėigos, viešbučiai ir kt.)
Šyšos upės reguliavimas
Šilokarčemos uostas
Plentų tiesimas
Tiltų statyba
Platusis geležinkelis
Siaurasis geležinkelis
Paštas
Telegrafas
Telefonas
Bankai ir kredito įmonės
Verslo įmonės
Elektra
Inžineriniai tinklai

KAIMAI IR DVARAI

Žemės ūkio raida
Žemdirbystė
Gyvulininkystė

Pievininkystė
Sodininkystė
Daržovių auginimas
Gėlininkystė
Žvejyba
Medžioklė
Bitininkystė
Papildomi verslai ir uždarbiai
Samdinių gyvenimas
Gaidelių valsčiaus kaimų tinklo raida XVIII-XX a. (M. Purvinas)
Apylinkių kaimai po 1944 m.
Kaimai ir jų gyventojai po 1990 m.
Atskirų kaimų istorijos, kaimiečių prisiminimai
Apylinkių dvarai ir jų raidos ypatybės (M. Purvinas)
Šilokarčemos dvaras (D. Barasa)
Šilokarčemos dvaro parkas
Macikų dvaras
Verdainės dvaras
Armalėnų dvaras
Kalveliškių dvaras
Barzdūnų dvaras
Dvarų sodybos ir pastatai (M. Purvinas)
Melioracijos darbai
Žemėnaudos pokyčiai
Vienkiemų naikinimas po 1944 m.
Kaimų gyvenviečių pertvarkymai po 1944 m.
Kolūkių ir tarybinių ūkių veikla
Kariniai daliniai ir jų užimamos vietovės

ŠVIETIMAS

Pirmosios mokyklos
Atskirų mokyklų įsikūrimas ir raida
Šilutės 1-oji gimnazija (A. Žibaitis)
Lietuviškos ir kitakalbės mokyklos
Mokinių skaičius ir jo pokyčiai
Mokyklų vadovai ir mokytojai
Pedagogų ir mokinių užklasinė veikla (sportas, saviveikla, visuomeninė veikla ir kt.)
Išvykimas mokytis kitur, ryšiai su krašto ir kitomis švietimo įstaigomis

VISUOMENĖS GYVENIMAS

Draugijos, bendrijos, klubai ir kt.
Politinė veikla (partijos, rinkimai ir t.t.)
Visuomeninė veikla (labdara ir kt.)
Mecenatai ir rėmėjai
Kraštotyrinė veikla ir kraštotyrininkai
„Sidabrinės nendrės“ premija ir jos laureatai
Paminklas H. Zudermanui (V. Dienaitė)
Paminklas H. Šojui (V. Dienaitė)

RAŠTIJA IR SPAUDA

Senieji raštai ir raštijos veikėjai
Leidiniai ir leidyklos, jų darbuotojai

Spaustuvės, jų darbuotojai
Knygnešystės laikai
Knygynai ir leidinių platinimas
Bibliotekos, jų darbuotojai
F. Bajoraičio biblioteka

KULTŪRA IR MENAS

Kultūrinės veiklos ištakos
Meniniai kolektyvai
Muzika (liaudies ir profesionalioji)
Chorai ir dainininkai
Teatras
Kinas
Dailė ir dailininkai
Architektai
Rašytojai ir poetai
Kultūros įstaigos
Saviveikla
Muziejai ir kolekcijos
Šilutės muziejus (R. Šikšnienė)
Mokyklos muziejus (A. Červinskas)

RELIGIJA

Krikščionybės įtvirtinimas
Pirmosios bažnyčios ir dvasininkai
Verdainės ev. liuteronų bažnyčia ir dvasininkai
Šilutės ev. liuteronų bažnyčia ir dvasininkai
Šilutės katalikų bažnyčia ir dvasininkai
Kitų konfesijų religinės bendruomenės ir jų maldos namai
Judėjų religinės bendruomenės susikūrimas ir likimas
Religinės bendruomenės ir jų šventovės po 1944 m.
Religinės bendruomenės ir jų šventovės po 1990 m.
Religinių bendruomenių visuomeninė veikla (organizacijos, rateliai, įstaigos)
Misionieriška veikla

TAUTINĖ SPECIFIKA

Senieji krašto gyventojai
Kolonistai iš Vakarų (nuo XIV a.)
Gyventojų tautinė sudėtis, jos teritorinės ir socialinės ypatybės, pokyčiai amžių bėgyje
Padėtis po 1944 m.
Kolonistai ir naujakuriai (po 1944 m.)

LIETUVYBĖ

Lietuvininkai ir jų tradicijos
Tautinis atgimimas XIX a. pabaigoje
Lietuviškos draugijos ir veikėjai
Lietuviška veikla tarpukariu
Padėtis po 1944 m.

KALBOS IR TARMĖS

Vietovardžiai
Asmenvardžiai

Būdingi posakiai ir žodžiai
Tarmės ir šnektos
Kalbų vartojimas viešojoje erdvėje įvairiais istoriniais periodais
Senujų gyventojų šnekamoji kalba ir jos pavyzdžiai

TAUTOSAKA IR TAUTODAILĖ

Atskiri tautosakos žanrai (dainos, sakmės, padavimai, smulkioji tautosaka)
Liaudies muzika
Liaudies dailė
Liaudies architektūra (M. Purvinas)
Pastatų puošmenos (M. Purvinas)

ETNINĖ KULTŪRA

Žemdirbystės papročiai
Gyvulininkystės papročiai. Liaudies veterinarija
Kitų darbų (bitininkystė ir kt.) papročiai
Verpimas, audimas, mezgimas, siuvinėjimas, nėrimas
Atskiros dirbinių rūšys (siuvinėti delmonai, megztos raštuotos pirštinės, juostos ir kt.)
Namų ruoša ir buitis (skalbimas ir kt.)
Patalpų įranga ir tradicinis naudojimas
Tradiciniai baldai
H. Šojaus kolekcijos baldai (V. Baltrušaitis)
Namų apyvokos daiktai
Patalpų šildymas ir apšvietimas
Tradicinis skalbimas ir dažymas
Tradiciniai valgiai ir gėrimai
Apranga – tradiciniai ir tautiniai drabužiai
Avalynė – tradiciniai ir senoviniai apavai
Namudiniai dirbiniai ir pirktiniai gaminiai
Vežimai ir rogės, arklių kinkymas
Sodybų tradicinis apželdinimas (M. Purvinas)
Sodybų ir pastatų tvarkymas, priežiūra, remontas
Gėlių darželiai
Produkcijos realizavimas (prekyvietės, jomarkai – meturgiai ir kt.)
Karčemų ir kt. lankymas, svaigalų vartojimas
Žmonių tradicinio gyvenimo būdo bruožai
Jaunimo papročiai
Kalendoriniai papročiai
Vestuvių, gimtųjų ir krikštynų, vardinių ir gimtadienių, laidotuvių ir kt. papročiai
Liaudies meteorologija
Paprotinė ir oficialioji teisė. Liaudies etiketas
Liaudies pedagogika (vaikų moralinis ir darbinis auklėjimas, žaislai, tradiciniai žaidimai ir kt.)
Senovės tikėjimų liekanos

MEDICINA IR SVEIKATOS APSAUGA

Vaistinės ir vaistininkai
Gydytojai ir kiti medikai
Liaudies medicina ir sanatorija
Sveikatos apsaugos įstaigos
Šilutės ligoninė

SPORTAS, POILSIS, PRAMOGOS

Sporto draugijos ir klubai

Šilutiškių laisvalaikis ir pramogos iki 1944 m.

IŠEIVIJA

Emigracija iki Pirmojo pasaulinio karo

Gyventojų migracija 1920-1939 m.

1944 m. evakuacija ir išvykimas

Senujų vietos gyventojų sugrįžimas iš evakuacijos

Senujų vietos gyventojų išvykimas į Vakarų po 1957 m. Maskvos susitarimų

Emigracija po 1990 m.

Žymesni išeivijos veikėjai

Išeivių draugijos, bendrijos ir kt.

BŪDINGŲ ŽMONIŲ, ŠEIMŲ, GIMINIŲ LIKIMAI

(genealoginiai giminių medžiai, atsiminimai ir kt.; čia ir kitur apibūdinama tik Šilutės ir Gaidelių prieškarinių valsčių teritorija (apytikriai dabartinis Šilutės miesto plotas, Gaidelių, Jonaičių, Kalveliškių, Kirlikų, Macikų, Mažių, Pagrynių, Rubokų, Šilmeizių, Urbiškių, Verdainės, Vileikių kaimai ir dvarai).

ŽYMESNIEJI ŽMONĖS

(gimę Šilutės ar Gaidelių valsčiuje ar ilgiau ten gyvenę ir veikę asmenys)

Abukevičienė-Pociūtė Dainora, Aschman Georg Harry, Aušra Jurgis, Baikauskaitė Laimutė, Balčiauskas Julius, Bentkus Vidmantas Kąstytis, Bernotas Vytautas, Bistrickas Remigijus, Butkus Eugenijus, Chomičius Leonidas, Cintijus Kristupas, Červinskas Algirdas Juozas, Čiuželienė Rūta Emigart, Dobranskienė Romualda Ona, Endzinas Albinas, Gaidys (Gallus) Mykolas, Hofmanas Mikelis-Ateivis, Jakštas Petras, Jatautaitė Birutė, Jatautas Jonas, Jemeljanovas Emilis, Jokubaitytė Regina, Jonaitis Jonas, Juodakis Virgilijus, Juškaitis Jonas, Kalau Fabijonas, Kamantas Vytautas, Kubutaitis Horstas, Laužikas Šarūnas, Lėbartas Jurgis, Ludzuvaitis Zigfrydas, Mačernis Bronius, Martinijus (Martini, Martinius) Vilhelmas, Milukienė-Visockaitė Regina, Palekaitė Aldona Ramunė, Petraitytė Astrida, Pupšys Vladas Kostas, Roga Ernstas, Sekuna Karlas Vilhelmas, Serapinas Otonas, Štrukas (Struck) Teodoras Gustavas, Šidlauskas (Jonaitis) Marijus, Šikšnienė Roza, Šniukšta Petras, Šojus Erichas, Šojus Hugo, Šopis Vitalijus, Štalis (Stahl) Adolfas, Štalis (Stahl) A. Rudolfas, Treic Doris (Aleksandra), Umlaufas A., Užpelkienė Dalia, Vydūnas (Storosta Vilhelmas – jo gimtinė Jonaičiuose), Vitikas (Wittich) Kristijonas Dovydas, Zybertai (Siebert), Zudermanas (Sudermann) Hermanas, Žilinskas Izidorius.

2012 m. gegužės 22 d. Parengė dr. Martynas Purvinas

Pastabos: - čia nurodytas tik preliminarios temos, sąrašas bus tikslinamas

- kai kurios temos galės būti skaldomos (apie jas parengiant po kelis straipsnius), kitos apjungiamos viename bendrame straipsnyje.